

8.2.2023

Vanhusasiavaltuutetun suositukset tulevalle hallituskaudelle

Vanhusasiavaltuutettu on toiminut Suomessa vuoden ajan ja kuullut erilaisissa tilanteissa olevien ikääntyneiden ihmisten kokemuksia siitä miten iäkkäiden mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa ja saada välttämättömiä palveluita tulisi parantaa. Valtuutettu on myös tavannut suuren joukon asiantuntijoita, järjestöjä ja viranomaistahoja, jotka toimivat iäkkäiden parissa.

Vanhusasiavaltuutettu on riippumaton ja itsenäinen viranomainen, jonka lakisääteisenä tehtävänä on iäkkäiden oikeuksien ja aseman edistäminen. Vanhusasiavaltuutettu esittää suosituksia seuraavalle hallituskaudelle, joiden avulla iäkkäiden kokemia keskeisiä ongelmakohtia voidaan ratkaista. Ne liittyvät kolmeen lyhenteeseen *DIGI*, *SOTE JA HYTE*.

DIGI - Vanhusasiavaltuutetun kolme suositusta iäkkäiden digiyhdenvertaisuuden lisäämiseksi

1. Säädetään laki kuntien velvollisuudesta koordinoida digitukea alueellaan

Näin voidaan varmistaa, että tarjolla on riittävästi tukea digitaalisten laitteiden ja palveluiden käyttöön kaikissa kunnissa. Tarvitsemme osaavaa ja maksutonta digitukea, jonka ikääntyneet ihmiset löytävät ja pääsevät sen piiriin helposti. Muutos lisää yhdenvertaisuutta ja tukee digitalisaation eteenpäin viemistä.

Miksi?

Iäkkäiden saama digituki nojaa vahvasti järjestöjen vertaisohjaajien vapaaehtoiseen toimintaan. Lisäksi kirjastot ohjaavat digin käytössä ja julkisissa palveluissa on velvoite opastaa niiden käytössä, mutta ei antaa muuta digitukea. Ohjauksen saatavuus ja laatu vaihtelee paljon eri kunnissa.

Digituen tarve on suuri. Viimeisen 3 kk aikana internetiä oli vuonna 2021 käyttänyt 85% 65-74 ja 57% 75-89-vuotiaista. (Tilastokeskus) Yli 90-vuotiaiden digin käytöstä ei juurikaan ole tietoa. Arviolta noin kolmasosalla on vaikeuksia käyttää itse digitaalisia välineitä ja laitteita. Digituen tarvitsijoiden määrä kasvaa ja sitä tarvitsevat myös nuoremmat aikuiset.

Ikääntyneiden medialukutaidon parantaminen on välttämätöntä. Digitukea tarvitsevat myös ne, joilla on vaikeuksia liikkua kotoaan. Kuntien koordinaation avulla digituen saatavuus, laatu ja turvallisuus saadaan paranemaan.

Miten?

Kunnat koordinoivat digituen antamista alueellaan, tiedottavat sen saatavuudesta kaikille asukkaille osana kunnan viestintää ja tarjoavat maksuttomat tilat kaikille digitukea järjestäville kuten järjestöille.

2. Digipalveluja käyttämättömille luodaan kansallisesti keskitetty asiointikanava.

Sen avulla turvataan itsenäinen asiointi, vaikuttamismahdollisuudet ja osallistuminen myös niille, jotka eivät käytä sähköisiä palveluita. Asiointikanava on samalla osa kansallista kriisitilanteisiin varautumista. Muutos lisää yhdenvertaisuutta ja yhteiskunnan toimivuutta. Lisäksi ilman digitaalisia laitteita ja palveluita toimivien näkökulma tulisi ottaa huomioon kaikessa säädösvalmistelussa ja viranomaistoiminnassa ja turvata heidän palvelunsa. Tätä varten tarvitaan vaikutusarviointiohjeet säädösvalmistelua varten.

Miksi?

Vuonna 2021 65–74-vuotiaista 10 % ja 75–89-vuotiaista 36 % ei ollut koskaan käyttänyt internetiä (Tilastokeskus.). Yli 90-vuotiaiden digin käytöstä ei juurikaan ole tutkittua tietoa. Digin käyttämättömyyden taustalla on haluttomuus tai oppimiseen liittyvät vaikeudet hankkia digitaitoja sekä taloudellisia, toimintakykyyn ja kielitaitoon liittyviä ongelmia.

Asiointi julkisissa ja yksityisissä palveluissa on yhä vaikeampaa ilman sähköisen tunnistautumisen välineitä. Myös välttämättömien tietojen saanti on vaikeutunut. Digiä käyttämättömille on koitunut toisinaan kohtuutonta taloudellista haittaa kuten ulosottoon menneitä vuokria ja muita maksuja.

Miten?

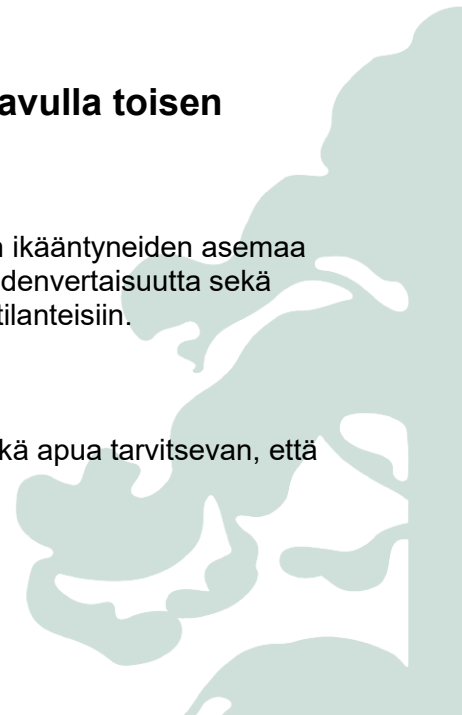
Säädetään laki digitaalisia palveluita käyttämättömien tiedonsaannin ja asiointin turvaamiseksi valtakunnallisin toimin. Tämä vaihtoehtoinen valtakunnallinen asiointikanava liitetään osaksi valtakunnallista varautumissuunnitelmaa. Selvitetään muiden maiden toimintatapoja, joilla turvataan digiä käyttämättömien yhdenvertaiset asiointimahdollisuudet.

3. Sähköistä asiointia selkeytetään lainsäädännön avulla toisen puolesta asiointissa tai tuetussa asiointissa

Selkeyttämisen avulla toisaalta helpotetaan ja toisaalta turvataan ikääntyneiden asemaa puolesta asiointin ja tuetun asiointin tilanteissa. Muutos lisää yhdenvertaisuutta sekä tukee digitalisaation edistämistä ja kansallista varautumista kriisitilanteisiin.

Miksi?

Puolesta asiointissa on paljon hankaluuksia ja epäselvyyksiä sekä apua tarvitsevan, että auttajan näkökulmista (yksityisyyden suojaaminen, turvallisuus),

Ongelma syntyy sähköisen asioinnin tilanteessa, jossa henkilöllä ei ole sähköistä tunnistautumista – ei voi kaikkialla antaa valtuuksia toiselle ilman niitä
Puolesta asioinnin hankaluus altistaa turvattomille käytännöille, esim. annetaan omat pankkitunnukset toiselle

Tuettua sähköistä asiointia ei juurikaan tunnisteta lainsäädännössä, vaikka arviolta kolmasosa iäkkäistä tarvitsee tukea sähköiseen asiointiin. He ovat kykeneviä asioimaan itse, mutta heillä on vaikeuksia digitaalisten laitteiden ja palveluiden teknisessä käytössä. Eri viranomaisten ja yritysten puolesta asioinnin järjestämisessä on vaihtelevia käytäntöjä (Kanta, Maisa, Kela, pankit, vakuutusyhtiöt)

Miten?

Säädösten valmistelu, joka mahdollistaa turvallisen tuetun asioinnin sekä puolesta asioinnin kaikille riippumatta siitä onko heillä sähköisen tunnistautumisen välineitä.

SOTE - Vanhusasiavaltuutetun suositus vanhustalvueluiden saatavuuden ja sosiaali- ja terveystalvueluiden kokonaisuuden toimivuuden parantamiseksi: lisätään kotihoitoa, ympärivuorokautista talvueluasumista ja kuntoutusta lisärahoituksella

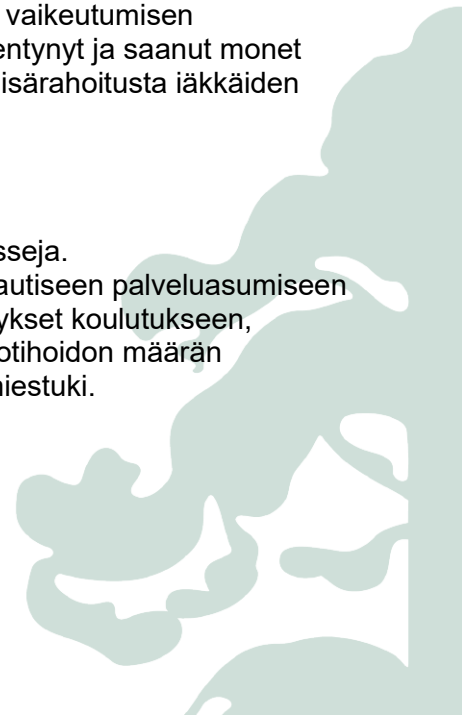
Miksi?

lökkäillä on entistäkin suurempia vaikeuksia saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveydenhuollon talvueluita. Kaikkein iäkkäimpien määrän kasvaessa lisääntyvät myös vanhustalvueluiden sekä iäkkäiden kuntoutuksen tarpeet. Kuntoutus auttaa iäkkäitä ylläpitämään ja kohentamaan toimintakykyä ja parantamaan mahdollisuuksia elää itsenäistä elämää.

Pula vanhustalvueluista ja kuntoutuksesta aiheuttaa kohtuuttomia tilanteita ja suoranaista kärsimystä erityisesti kaikkein iäkkäimmille kansalaisille. Tilanteen vaikeutumisen seurauksena koko terveydenhuoltojärjestelmän toimivuus on heikentynyt ja saanut monet työkäiset jäämään pois ansiotyöstä hoitamaan läheisiään. Ilman isärahoitusta iäkkäiden talvueluiden saatavuutta ei saada parannettua.

Miten?

Tilanteen korjaamiseksi iäkkäiden talvueluihin tarvitaan lisää resursseja. Tutkijoiden mukaan lisäresurssin tarve on yhteensä ympärivuorokautiseen talvueluasumiseen sekä kotihoitoon n. 1,8 miljardia. Summaan sisältyy tarvittavat lisäykset koulutukseen, henkilöstömitoituksen toteuttamiseen, hoivapaikkojen määrän ja kotihoidon määrän kasvattaminen vastaamaan iäkkäiden tarpeita sekä tarvittava esimiestuki.

Nämä lisäykset rahoitukseen tuovat ratkaisuja hälyttävään ylikuormitukseen sairaaloiden päivystyksissä sekä perus- ja erikoissairaanhoidon sairaalaosastoilla. Lisäykset iäkkäiden palveluihin voivat tuoda säästöä kokonaiskustannuksiin.

Vanhusasiavaltuutetun suositus sote-alan vetovoimaisuuden lisäämiseen: maksetaan alan opiskelijoille rahallinen korvaus työharjoittelusta

Sosiaali- ja terveysalan työvoimapulaan on ehdotettu monia hyviä ratkaisuja, kuten koulutuspaikkojen ja ulkomaisen työvoiman lisääminen. Yksittäinen alan vetovoimaa lisäävä ratkaisu voisi olla alan opiskelijoille maksettava rahallinen korvaus työstä, jota he tekevät työharjoittelussa. Monilla muilla aloilla opiskelijoille maksetaan korvaus heidän työpanoksestaan harjoittelun aikana. Tämä muutos osoittaisi arvostusta sote-alaa kohtaan.

HYTE - Vanhusasiavaltuutetun suositus iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä varmistamaan sote-palveluiden riittävyttä: toimia muistisairauksien riskien vähentämiseksi lisätään valtakunnallisesti kaikilla hyvinvointialueilla ja kaikissa kunnissa

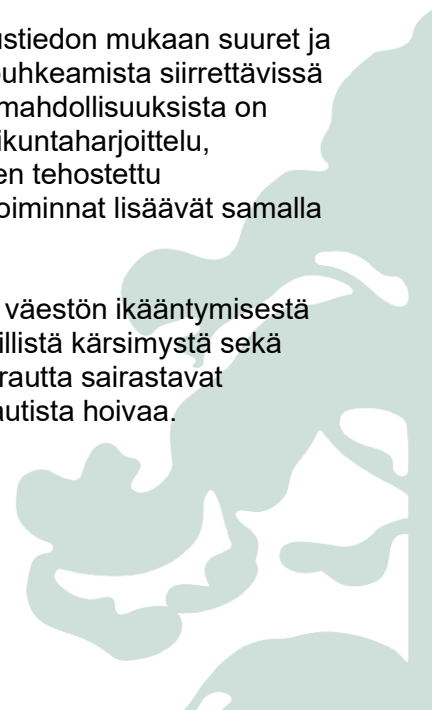
Miksi?

Iäkkäiden hyvinvoinnin myönteinen kehitys on jatkunut vuosia, mutta koronapandemia muutti tämän kehityksen suunnan. Iäkkäiden kokema yksinäisyys ja kävelyvaikeudet ovat lisääntyneet huomattavasti. Tarvitaan tehostettuja toimia ikääntyneen väestön toimintakyvyn säilyttämiseksi sekä psykososiaalisen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Samalla turvataan palvelujärjestelmän toimivuutta väestön ikääntyessä.

Kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoivan asiakkaista valtaosalla on muistisairaus. Ilman mitään toimia muistisairaiden määrä saattaa kaksinkertaistua vuoteen 2050 mennessä (Alzheimer Europe).

Muistisairauden riskien vähentämisen mahdollisuudet ovat tutkimustiedon mukaan suuret ja jopa 30-40% muistisairauksista voisi olla ehkäistävissä tai niiden puhkeamista siirrettävissä (Kulmala ym. 2022). Tieto muistisairauksien riskin pienentämisen mahdollisuuksista on otettava käyttöön. Keinoja ovat elintapaohjaus ravitsemuksessa, liikuntaharjoittelu, muistiharjoitukset sekä sydän- ja verisuonisairauksien riskitekijöiden tehostettu seuranta (FINGER-tutkimus, THL). Aivoterveyttä edistävät ryhmätoiminnot lisäävät samalla sosiaalista kanssakäymistä.

Muistisairauksien riskien vähentäminen on merkittävin keino hillitä väestön ikääntymisestä johtuvaa palvelutarpeen kasvua. Muistisairaudet aiheuttavat inhimillistä kärsimystä sekä mittavat taloudelliset kustannukset yhteiskunnalle, koska muistisairautta sairastavat tarvitsevat yleensä jossakin vaiheessa kotihoitoa ja ympärivuorokautista hoivaa.

Miten?

Muistisairauksien riskien vähentämiseen suunnataan voimavaroja valtakunnallisissa kehittämissuunnitelmissa ja turvataan järjestöjen aivoterveyttä edistävä toiminta:

- Valtioneuvoston periaatepäätös Kansallinen ikäohjelma (STM),
- Valtioneuvoston periaatepäätös Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030: toimeenpanosuunnitelman toimenpide 49
- Kansallisen muistipalvelupolku-hankkeen jatko (STM/THL),
- Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelman jatko (STM/THL)
- Järjestöjen toimintaedellytysten turvaaminen

IKÄSYRJINTÄ - Vanhusasiavaltuutetun ratkaisu ikäsyrynnän vähentämiseksi päätöksenteossa: lainvalmisteluun ja päätöksentekoon laaditaan ohjeistus ikävaikutusten arvioinnin toteuttamisesta

Miksi?

Ikäsyryntä on monien tutkimusten mukaan erittäin yleinen syrynnän muoto. Se on syvällä kulttuurissa ja toimintatavoissa. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että säädösvalmistelussa iäkkäiden ja erityisesti kaikkein iäkkäimpien tilannetta koskevat tiedot ovat jääneet usein kokonaan pois. Sen seurauksena on mahdoton arvioida säädösmuutosten vaikutusta heihin. Ikävaikutusten tuominen osaksi säädösvalmistelua korjaa tätä tilannetta. Iäkkäiden osuus väestöstä on ennätysellisen suuri eli noin viidennes, ja se kasvaa lähivuosikymmenien ajan. On koko yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämätöntä varmistaa heidän näkökulmansa huomioon ottaminen säädösvalmistelussa.

Miten?

Säädetään velvoite ikävaikutusten arviointiin osaksi säädösvalmistelua ja osaksi poliittista päätöksentekoa ja tarjotaan toimeenpanon tueksi koulutusta ja kootaan säädösvalmistelijoille sitä tukeva materiaalia.

